

Jerusalem i njegova Jevrejska četvrt

Hronika jevrejskog nasleđa

Žene na molitvi na Zapadnom zidu (Zidu plača), fotografija s početka 20. veka

Autor teksta i izbor slika: Aron Albahari

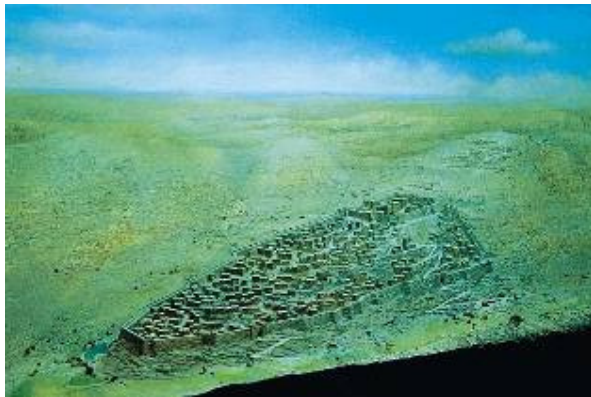
Ako te zaboravim, Jerusaleme
Neka mi se osuši desnica ruka,
Nek mi se jezik sa nepcima slepi,
ako te zaboravim, ako mi ti, Jerusaleme,
ne budeš vrh najveće radosti moje!

(Psalm 137. 5-6)

Jerusalem - Istorija i tragovi

Kada je 1004. godine pre nove ere jevrejski kralj David zauzeo utvrđenje Jebus na brdu Cion, na južnim padinama brda Moriah (hebrejski Ofel), odlučio je da zbog značaja koji je za Jevreje imalo ovo brdo (kao mesto Abrahamovog žrtvovanja Bogu sina Isaka) tu podigne svoju prestolnicu i grad kome će dati ime Ir David (Davidov grad). Time otpočinju 33 godine njegovog kraljevanja Jerusalemom u kome će od ove jebusitske vojne utvrde podići i osnovati novi grad, političku i administrativnu prestolnicu svoje kraljevine Izrael. Iako je pomenuto utvrđenje osvojio, on ga i formalno otkupljuje od poraženog jebusitskog kralja Ornana za iznos od 600 zlatnih šekela (Letopisi I, 21:25), da bi na tom mestu podigao oltar u čast jevrejskog Boga (Letopisi I 21:26 i Samuel II, 24:18-25). Sa tim ciljem prenosi u Jerusalem i Zavetni kovčeg (sa Deset božijih zapovedi) i polaže ih na mesto gde planira podići Hram. Od tada Jerusalem postaje i duhovna prestolnica Jevreja.

Novi grad, koji obuhvata prostor brda Moriah i Cion, te graniči sa dolinom Kidron i Maslinovom gorom (pozicioniran južno od današnjeg Starog grada), David opasava zidinama unutar kojih gradi i svoju palatu.

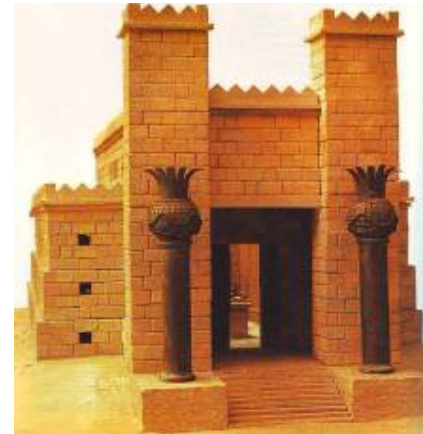
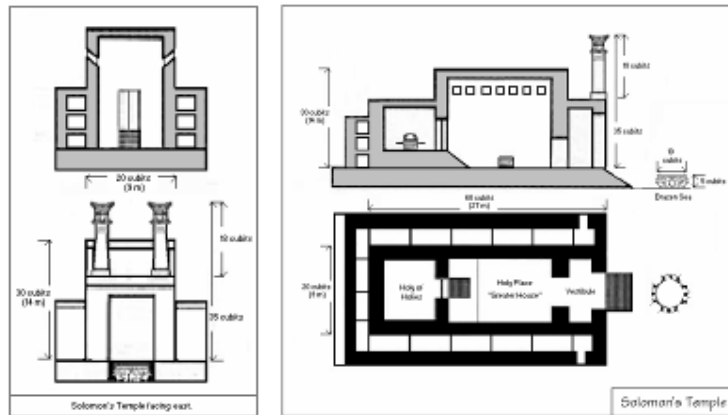
Maketa Davidova grada i palate na brdu Moriah

U arheološkim iskopavanjima obavljenim poslednjih godina pronađene su razne graditeljske strukture iz tog vremena, kao što su: stepenaste kamene zidine, kuća *Jehielova*, kanalizacioni odvodi u obrađenom kamenu, itd.

Davidov sin i naslednik, kralj Solomon (vlada od 965-930.p.n.e.) prema projektu svoga oca gradi Hram u koji polaže Zavetni kovčeg, čime Jerusalem simbolično i praktično postaje centar nacionalnog i verskog života jevrejskog naroda, a Brdo Hrama najveće svetište jevrejske religije.

Nacrt i maketa Solomonovog Hrama prema opisu iz Tanaha (Biblije)

Pod njegovom vladavinom kraljevina Izrael doživljava svoj vrhunac, a Jerusalem kao hodočasni i prestolni grad, širi se i dograđuje raskošnim zgradama i palatama.

Posle podele kraljevstva 930.godine p.n.e. (usled političkih nesuglasica), Jerusalem ostaje glavni grad južne jevrejske kraljevine Judeje, kojom će vladati sledećih 20 kraljeva iz Davidove loze (dinastije).

Vidljiv pečat u gradnji grada daće i kralj Jezekija (vlada od 715-686.g.p.n.e.), koji u opasnosti od napada i opsade Jerusalema od strane asirskog cara Sanheriba, 701.g.p.n.e. gradi značajan podzemni vodovodni sistem - tunel kojim obezbeđuje napajanje grada vodom za vreme dugotrajnih vojnih opsada. Ovaj vodovodni sistem čine tzv. *Jezekijev tunel*, izvor *Gihon* i bazen *Siloam*.

Jezekijev tunel

Tunel je dug 533 metra i koristi nagib visine 30 cm (0,6%). Obezbeđivao je vodu iz izvora Gihon koji se nalazio van zidina grada, a završavao se uređenim bazenom (Šiloam) gde se voda sakupljala i koristila. Tunel je otkriven 1836.godine od strane arheologa dr.Edvarda Robinsona.

1880. godine u tunelu je pronađen natpis u kamenu pisan na paleo-hebrejskom alfabetu. Iz zapisa se vidi da su tunel kopale dve ekipe, počevši sa oba kraja tunela, i da su se srele negde na sredini.

Navedena kamena ploča je artifekat sa jednim od najstarije pronađenih zapisa na staro-hebrejskom jeziku (slika dole).

@JewishEncyclopedia.com

Tabla sa natpisom je kradom skinuta sa zida tunela 1891. godine i polomljena u fragmente. Ipak, zahvaljujući tadašnjem britanskom konzulu u Jerusalemu većina odlomljenih delova natpisa je sačuvana i pohranjena u Istambulskom arheološkom muzeju, gde se i danas nalazi.

Bazen Šiloam, oko 1900. godine

... i danas

Iako se ovaj vodovodni sistem sada nalazi van zidina današnjeg Starog grada, i dalje je u funkciji i povezuje izvor Gihon sa bazenom Šiloam.

Osim izgradnje sistema vodovoda Jezekije je podigao nove i ojačao postojeće zidine grada. Arheološka iskopavanja vršena poslednjih decenija otkrivaju na više mesta u Jerusalemu ostatke tog graditeljskog poduhvata koji čine zidine široke i do 7 metara.

520.g.p.n.e. po odobrenju perzijskog cara Darija, prorok Zaharije (Zorovavelj) započinje obnovu porušenog grada i Hrama, koji je razrušio i spalio vavilonski car Nabukodonosor 586.g.p.n.e. Hram je dovršen tri i po godine kasnije - 516.g.p.n.e.

A 444.g.p.n.e. pod vodstvom postavljenog jevrejskog guvernera Nahemije i uz saglasnost perzijskog cara Artakserksa I (hebrejski Ahašveroša) počinje obnova i gradskih zidina.

Za vreme vladavina kralja Heroda Velikog (40 - 4.g.p.n.e.) Jerusalem doživljava svoj graditeljski vrhunac, posebno plato Brda Hrama i sam Hram.

Maketa Hrama iz Herodovog vremena

Na slikama levo je prikaz gornjeg kamenog dela sa jugozapadnog ugla na Brdu Hrama, dimenzija 2,43 x 1 metar, sa urezanim kratkim natpisom na hebrejskom jeziku gde piše "...ka mestu gde se oglašava truba". Tekst ukazuje na mesto u Hramu sa koga su sveštenici duvanjem u šofar označavali početak i kraj šabata i praznika.

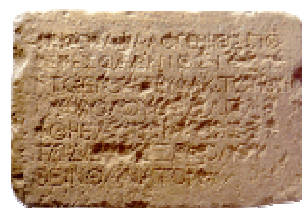

Uklesani natpis je očigledno imao svrhu da radnicima koji su izvodili gradnju ukaže na mesto postavljanja ovog kamenog bloka. Artifekat je iz vremena Drugog Hrama.

1871. godine pronađen je jedan drugi kameni blok visine 1,3 metra, iz vremena Herodovog Hrama. Predstavljao je deo kamene ograde na ulazu u Hram i svojim je natpisom na grčkom jeziku upozoravao nevernike-strance (nejevreje) da, pod pretnjom smrću, ne smeju ulaziti u dvorište

Hrama. Isti se čuva u Arheološkom muzeju u Istambulu (slika desno).

Kralj Herod je u Jerusalemu podigao i nekoliko jakih utvrđenja od kojih su se svojom veličinom isticale tzv. *Herodova kula* i tvrđava *Antonia*.

Kameni blok sa natpisom na grčkom, otkriven 1871.g.

Maketa "Herodove kule"

Maketa tvrđave "Antonie"

Iz vremena Drugoga Hrama datira i značajno otkriće tzv. *Tunel Zapadnog zida*, koji predstavlja podzemni tunel dugačak oko 500 metara i koji otkriva ostatke zida Hrama iz vremena vladavine jevrejske dinastije Hašmonejaca (142-63.g.p.n.e.), kao i iz Herodovog vremena.

Ulaz u tunel se završava malom sinagogom koja se naziva „*Pećina*“ i prema rabinu Jehudi Gecu smatra se najbližim mestom do koga Jevreji sada mogu prići „Svetinji nad svetinjama“, kamenu abrahamove žrtve. Danas je to mesto molitve najortodoksnijih Jevreja.

Sinagoga "Pećina"

Ulaz u Tunel

Najveći pronađeni blok Zapadnog zida

U ovom prostoru posebno dominira veliki kameni blok dužine 13,5 metara, širine od 3,5 do 4,5 m., težak 570 tona. To je najveći do sada pronađeni kameni blok Zapadnog zida.

Mapa iz Madabe koja datira iz 6. veka nove ere i predstavlja deo podnog mozaika ranovizantijske crkve Svetog Đorđa u Jordanu (otkrivena 1897.g.), crtežom nam predočava (između ostalog) i izgled Jerusalema u vreme rimskog cara Hadrijana, kada se zvao *Aelia Capitolina*. Na mozaiku je prikazana glavna ulica *Cardo Maximus* koja se protezala centralnim delom današnjeg Starog grada i Jevrejske četvrti. Otkopavanjima koja su vršena od 1976. do 1985.godine, otkriveni su delovi ove 200 metara duge ulice-promenade, na dubini 6 metara nižoj od sadašnjeg nivoa okolnog zemljišta.

Mozaik iz "Madaba" i arheološki nalazi glavne ulice „Cardo Maximus” u prostoru današnje Jevrejske četvrti

Istočno od zidina današnjeg Starog grada i Jevrejske četvrti prostire se *Dolina Kidron* (biblijski Emek Jehošafat). Prema jevrejskom verovanju to je mesto brojnih proročanstava; povratka proroka Eljahua, božijeg suda, dolaska Mesije, Sudnjeg dana, itd. U njoj se nalazi više jevrejskih grobnica, arheološki dobro očuvanih. Najstarija je grobnica *Bnei Hazir*, koja datira iz vremena dinastije Hašmonejaca (142-63. g.p.n.e.). Nju čini kompleks grobnih mesta porodice Kohanim koji su uklesani i ugrađeni u kamenu strukturu brda.

Kompleks grobnica Bnei Hazir

Bne Hazir i Zaharijeva grobnica

Detalji natpisa na „Zaharijevoj grobnici”

„Zaharijeva grobnica” (slike levo). Prema jevrejskom verovanju to je grobnica sveštenika Zaharija Ben Jude, koji se pominje u biblijskoj *II Knjizi letopisa*. Na njoj su uočljivi grčki detalji, kao što su dorski stubovi, pa je verovatnije da datira iz vremena I veka nove ere.

Treća grobnica zvana i *Abšalomov stub*, ima karakterističan kupasti krov (slike dole). Visoka je 20 metara. Prema jevrejskom verovanju u njoj je sahranjen pobunjeni i ubijeni sin kralja Davida (II Knjiga Samuela, 14:25).

Početkom XX veka prihvaćeno je i verovanje da je moguće da grobnica pripada Aleksandru Janeju, kralju Judeje (103 – 76.g.p.n.e.).

„Zaharijeva grobnica”

"Zaharijeva grobnica" Fotografije "Abšalomove grobnice" "Abšalomov stub" – današnji izgled iz 1860.g.

Južno i jugoistočno od Zapadnog zida (Zida plača), delom unutar zidina Jevrejske četvrti i delom van njih, nalazi se Arheološki park Ofel. Otkopavanja na ovom značajnom arheološkom nalazištu su otkrila više slojeva strukture koji pripadaju raznim dobima, počev od vremena Davidova grada (Ir Davida), preko fortifikata iz vremena jevrejske dinastije Hašmonejaca, zatim iz vremena Drugog Hrama, pa sve do vizantijskog i krstaškog perioda.

Arheološki park „Ofel“

Svakako najznačajnije otkriće je struktura dobro očuvanih stepenica iz vremena Drugog Hrama, kojima su vernici prilazili jevrejskom Hramu sa južne strane, prolazeći kroz (sada zazidana) tzv. *Hulda* vrata, kamene trolučne kapije čija se struktura i sada jasno uočava na južnim zidinama.

Antičko stepenište sa južne strane, kojim su hodočasnici pristupali jevrejskom Hramu (Brdu Hrama)

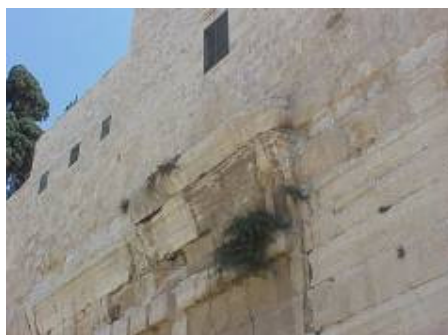
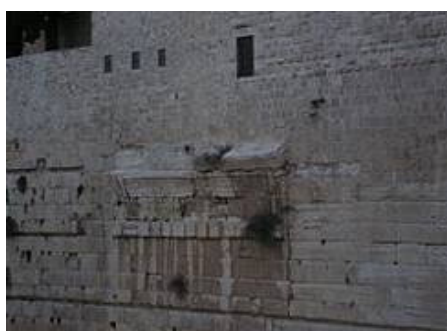
Iskopavanja 1968.g.

Zazidana "Hulda kapija" kojom se ulazilo na Brdo Hrama

Iz perioda Herodovog Hrama otkriven je i lučni nosač (svod) koji je podupirao stepenište ulaza u Hram sa jugoistočne strane. Po arheologu koji ga je otkrio nosi naziv "Robinsonov luk (svod)".

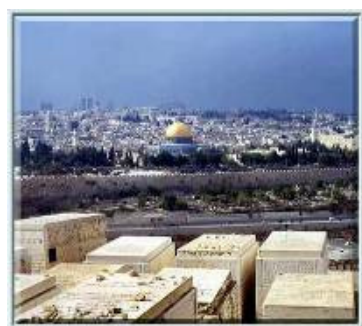
"Robinsonov luk (svod)"

Arheološki, istorijski, a danas i turistički možda najzanimljiviji i najbolje očuvani kompleks zidina Starog grada je citadela koja nosi ime *Davidova tvrđava*. U kompleksu potpuno uređenom za posete gostiju danas je smešten Muzej istorije Jerusalema. Iskopavanjima su otkrivene strukture zidova iz 2.veka p.n.e. iz vremena Hašmonejaca, tri kule iz vremena kralja Heroda i strukture iz rimskog, vizantijskog, krstaškog i turskog doba. Za vreme krstaša u Davidovoj tvrđavi je živelo oko 200 Jevreja bojadžija.

Posebno mesto u reljefu Starog grada, ali i u duhovnom verovanju Jevreja (i hrišćana) zauzima brdo *Maslinova gora*. Uzdižući se iz doline Kidron, naspram Brda Hrama, panoramom grada dominira ova gora na čijim padinama je staro, hiljadugodišnje jevrejsko groblje. Još od biblijskih vremena ovo je bilo sveto mesto poslednjeg počinka, jer prema jevrejskom verovanju "...duše umrlih svoj mir nalaze tu u senci božijeg Hrama...". U vreme Drugog Hrama tu su se verskim ceremonijama obeležavali počeci novog meseca, a od razrušenja Hrama ovde se proslavlja praznik Sukot. Koristeći uzvišenost Maslinove gore 80 metara nad platoom Brda hrama, Jevreji su počeli hodočastiti na ovo mesto odakle su sa tugovanjem posmatrali porušeni Hram. To je postala tradicija posebno za praznik Tiša Be Av (9-ti dan meseca Av), na dan pomena kada je porušen Hram. Hiljade grobnica tu sahranjenih uvaženih ili običnih ljudi, ukazuje na važnost i svetost koju u jevrejskom verovanju ima ovo mesto (slike dole).

Jerusalem – Jevrejska hronika nove ere

29. avgusta 70. godine nove ere (9-ti Av po jevrejskom kalendaru) rimski general Tit Flavije Vespazijan posle 134 dana opsade osvaja Jerusalem i ruši grad i Hram.

132. godine Jevreji u (drugom) ustanku protiv Rimljana pod vodstvom Bar Kohbe i rabi Akive oslobađaju Jerusalem.

Srebrni novac kovan za vreme ustanka Bar Kohbe 132 -135. godine, predstavlja poslednji novac kovan i izdat u slobodnoj jevrejskoj državi. Na većini kovanica je kao motiv dat obris Drugog Hrama.

135. godine rimski car Hadrijan posle slamanja ustanka i zauzimanja Jerusalema, protjeruje Jevreje i zabranjuje im življenje u gradu. Obnavlja Jerusalem, ali mu daje rimsko ime Aelia Capitolina.

362. godine rimski imperator Julian Apostat ponovo dopušta Jevrejima naseljavanje u grad.

614. do 629. godine Jevreji kao saveznici Perzije (u ratu protiv Vizantije)

dobivaju političku upravu nad gradom.

638. godine Jerusalem osvaja arapski kalif Omar Ibn al Hatav.

688. godine na mestu porušenog jevrejskog Hrama kalif Abd al Malik gradi *Omarovu* džamiju (*Kupolu nad stenom*), a njegov sin kalif Valid 691.g., na južnom platou porušenog jevrejskog Hrama, gradi džamiju *Al Aksa*.

Jevreji, koje Arapi smatraju "narodom Knjige (Biblije)", (kao i hrišćane), u zamenu za plaćanje posebnih poreza i taksi, dobivaju status koji im obezbeđuje zaštitu i pravo života, imovine i održavanja svojih verskih običaja u Jerusalemu.

**Unutrašnjost džamije
„Kupola nad stenom“**

1212. godine za vreme vladavine krstaša, 300 rabina iz Engleske i Francuske se naseljava u Jerusalemu.

1267. godine rabin Nahmanides (poznat kao Ramban, što dolazi od skraćenice njegovog punog imena i titule "rabi Moše ben Nahman") otkupljuje jednu staru oronulu zgradu iz krstaškog perioda i u njoj uređuje i otvara sinagogu koja po njemu dobiva ime **Ramban**.

Ulaz... i unutrašnjost "Ramban" sinagoge, danas

Ispunjavajući uslov otomanskih vlasti da verski objekti drugih vera ne smeju biti viši od muslimanskih, sinagoga Ramban je ukopana 3 metra ispod nivoa ulice. Svitak tore koji je za vreme mongolske invazije i pljačke Jerusalema 1259. godine, bio sakriven u Šekemu, vraćen je i položen u ovu sinagogu.

1586. godine sinagoga je zatvoren po naređenju turskog guvernera Jerusalema. Tek 1835. godine sefardska zajednica Jerusalema ponovo dobiva saglasnost turskih vlasti za njeno renoviranje i obnovu rada. 1948. godine zgrada u kojoj je sinagoga je razorena od strane jordanske Arapske legije, a ova stara zgrada i sinagoga u njoj su ponovo obnovljene 1967. godine, što je čini najstarijom i danas aktivnom sinagogom u Starom gradu.

1535. godine turski sultan Sulejman Veličanstveni počinje obnovu gradskih zidina, prateći postojeću strukturu iz vremena Vizantije i krstaša. Otprilike u to vreme grad unutar zidina dobiva konture danas postojećih kvartova, među kojima i Jevrejsku četvrt.

1700. godine grupa od 1.000 aškenaskih Jevreja iz Poljske pod vodstvom rabina Jude Hasida naseljava se u Jerusalem. Novcem uzetim u zajam od Arapa, počinju sa gradnjom sinagoge. 1720. godine, kada dospeva rok otplate duga, a oni nemaju dovoljno novca za to, izazivaju gnjev Arapa koji pale sinagogu i ruše njihove kuće. 1864. godine na ruševinama te spaljene sinagoge biće podignuta nova aškenaska sinagoga Bet Jakov, u narodu poznata kao Hurva. To će biti najveća sinagoga u Jerusalemu.

**Jevrejski filantrop Sir
Mozes Montefiori**

1827. godine Jerusalem prvi put posećuje Sir Mozes Montefiori, jevrejski bogataš i dobrotvor iz Engleske. Vođen željom i idejom da na svaki način pomogne i olakša život Jevreja u Jerusalemu, on će u sledećih nekoliko decenija inicirati i finansirati više poduhvata. **1841.godine** dobiva dopuštenje otomanskih vlasti da obnovi *Rahelinu grobnicu*, jedno od najstarijih mesta jevrejske molitve i hodočašća, posebno žena koje nisu mogle roditi. Rahela je bila žena Jakovljeva, i

poštuje se kao jedna od jevrejskih pramajki (uz Saru, Rebeku i Leu). Uz staru grobnicu Montefiori daje da se podigne veliki hol koji čine dve prostorije.

„Rahelina grobnica“, nekad i sada (unutrašnji izgled)

**Pečat društva „Mozes i
Judita Montefiori“**

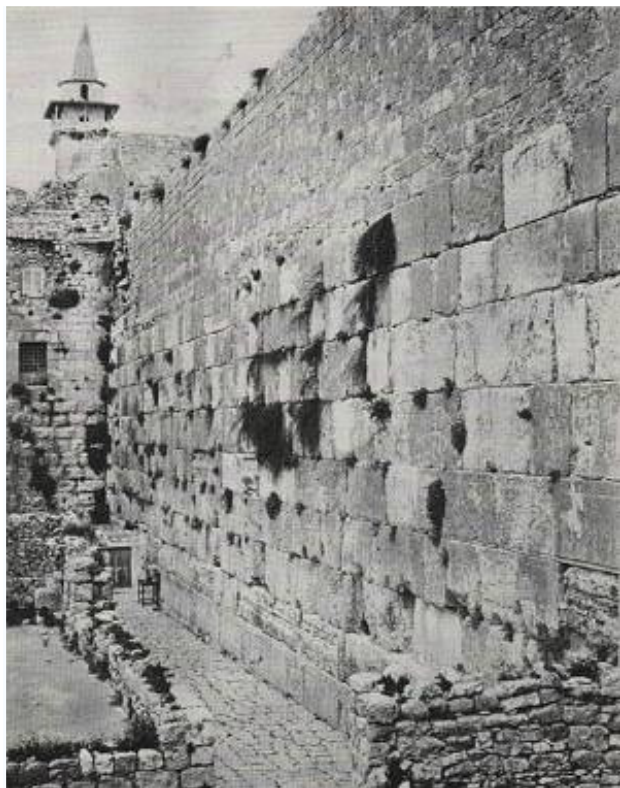
1844. godine turske vlasti vrše prvi zvanični popis stanovništva. On pokazuje da Jevreja ima 7.120, muslimana 5.760 i hrišćana 3.390. Od te godine pa sve do danas Jevreji su većinska populacija u Jerusalemu.

Jevrejska četvrt i njeno susedstvo

Iako još od 16. veka Jerusalem poprima strukturu baziranu na postojanju četiri gradske četvrti (muslimanske, hrišćanske, jevrejske i aramejske), ta kvartovska podeljenost dolazi do jasnijeg izražaja tek u 19. veku. I tada to ne znači da nema življenja pripadnika jedne populacije ili gradnje njihovih objekata (građevina) unutar prostora u kome je tradicionalno brojnija druga populacija. Jevrejska četvrt zauzima jugoistočni deo unutar gradskih zidina. Zapadni zid (Zid plača) predstavlja duhovni i fizički centar tog prostora.

Jevreji ga zovu **Ha Kotel Ha Ma'aravi**, i on za Jevreje simbolizuje (srušeni) Hram i mesto neposredne fizičke ali i duhovne veze sa njim. Arheološki, on nije zid samog Hrama, već zapadni zid platoa na kome se Hram nalazio. Dug je 48, i visok 18 metara. Njegovu dominantnu strukturu čine kameni blokovi iz vremena Drugog Hrama (1. vek p.n.e.) ali i iz kasnijih perioda, posebno graditeljskih zahvata i dogradnje koju je proveo turski sultan Sulejman Veličanstveni, 1538. godine.

To se jasno vidi u različitoj veličini kamenih blokova u njegovim slojevima. (slika levo, Ha Kotel Ha Ma'aravi – Zapadni zid /Zid plača/, 1870.g.

U otkrivenom tunelu Zapadnog Zida (Zida plača) još su uočljiviji kameni slojevi (blokovi) iz Herodovog vremena.

Kameni blok iz Herodovog perioda u tunelu Zapadnog zida

Stalnim povećavanjem broja stanovnika Jevrejska četvrt postaje prenapučena a uslovi za život u njoj lošiji. Početkom 19. veka u četvrti živi oko 19.000 Jevreja. Sve to stvara potrebu „izlaska“ van gradskih zidina, što će vremenom dovesti i do gradnje prvih naselja van zidina samog Starog grada.

1857.godine Mozes Montefiori finansira gradnju vetrenjače za mlevenje žita, želeći time omogućiti da Jevreji sami proizvode brašno po nižoj ceni, što bi olakšalo život siromašnijim stanovnicima.

1860.godine na padinama naspram brda Cion podiže naselje *Miškenot Šananim* (ime je iz Biblije, Isaija 32:18, i na hebrejskom znači „Mirno prebivalište“). To je prvo jevrejsko naselje podignuto van zidina Starog grada.

Miškenot Šananim

Sastojalo se od dva reda zgrada sa 28 jednoiposobnih stanova. Imalo je svoju cisternu za vodu sa pumpom, mikve (kupati) i zajedničku kuhinju sa peći. Zbog straha od napada i pljački podignuta je zaštitna ograda oko kompleksa sa jakim kapijama, koje su se noću zaključavale. Da bi ohrabrio izlazak i život Jevreja van zidina grada i Jevrejske četvrti, Montefiori je stanovnike ovog naselja čak i novčano pomagao. Sledeći red zgrada je podignut 1866.g., u vreme kada je epidemija kolere zahvatila Stari grad.

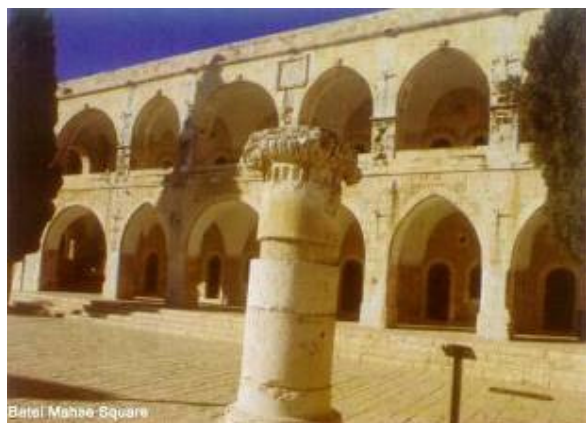
Vremenom taj blok kuća će se širiti i dograđivati da bi **1891.godine** to preraslo u naselje koje dobiva ime po svom tvorcu i finansijeru *Jemin Moše* (Mozes). Danas Miškenot Šananim služi kao prostor za kulturna dešavanja i u njemu je Muzički centar Jerusalema, a celi kvart Jemin Moše je uređen kao stambena i umetnička četvrt.

Kvart Jemin Moše

1869. godine, u neposrednoj blizini zgrada Miškenot Šananim, niče i treće jevrejsko naselje van zidina Starog grada. To je naselje *Nahalat Šiva*. Zemljište za njegovu gradnju kupuje sedam naseljenika, koji ga potom dele u sedam placeva. Po tome naselje i dobiva ime (sedam - hebrejski šiva). U to vreme naselje je bilo jako izolovano, tako da ni jedna od žena naseljenika nije smela napustiti sigurnost Jevrejske četvrti u Starom gradu i doći da tu živi. Danas je to naselje sa stambenim i poslovnim zgradama.

1871. godine uz finasijsku pomoć barona Volfa Rotšilda, Jevreja iz Frankfurta, u samoj Jevrejskoj četvrti Starog grada, izgrađena je dvospratna zgrada sa lučnim arkadama u prolazu. Ona je bila namenjena za stanovanje siromašnih porodica. Na vrhu zgrade i danas se vidi ukleseni tekst (na hebrejskom) koji upućuje na ovaj humani čin porodice Rotšild.

Danas se u ovoj zgradi nalaze kancelarije Zavoda za gradnju i razvoj Jevrejske četvrti.

Natpis Rotšildovih "Sklonište za siromašne na brdu Cion, biće ponovo obnovljeno"

1874. godine, uz ovaj objekat grupa Jevreja iz Holandije i Nemačke finansira gradnju nove zgrade koja obuhvata prostorije za stanovanje, sobe za učenje i uslužne prostorije. Oko stotinjak ovih dvosobnih stambenih jedinica se dodeljuje siromašnim

familijama za period do tri godine besplatnog življenja ili pod nisku rentu. Prostor između ovih zgrada se uređuje kao popločani trg sa karakterističnim graditeljskim stilom tog perioda. Ovako kompletirano naselje dobija ime *Batei Mahše* trg.

U vremenu od **1873 do 1875. godine** izgrađeno je još jedno, danas poznato i tradicionalno, jevrejsko naselje van zidina Starog grada – *Mea Šearim*. Stotinjak akcionara udružuje novčana sredstva i kupuje u neposrednoj blizini zidina Starog grada kameniti i neobrađeni prostor. Oni žele da tu grade naselje i da time izbegnu prenaseljenost i loše higijenske uslove koji postoje u Starom gradu i Jevrejskoj četvrti. Kvart se okružuje zidanom ogradom, a kapije se noću zatvaraju. 1880.g. u naselju ima 100 kuća. Do kraja veka biće 300 kuća, mlin i pekara. Mea Šearim je prvo naselje u celom Jerusalemu koje je imalo uličnu rasvetu. Danas je to kvart veoma pobožnih Jevreja.

1876. godine turske vlasti vrše novi popis stanovništva. Jevreja ima 12.000, muslimana 7.560 i hrišćana 5.470.

1903. godine profesor Boris Šac (jedan od osnivača Akademije umetnosti u Sofiji, Bugarska) izlazi sa idejom osnivanja akademije umetnosti i zanata u Erecu.

Ovu ideju podržavaju delegati Sedmog cionističkog kongresa u Bazelu 1905. godine, i 1906. godine u Jerusalemu se otvara i počinje sa radom akademija umetnost koja dobiva ime *Bezalel* (što na hebrejskom jeziku znači „u Božijoj senci“).

1918. godine Jevrejski nacionalni fond otkupljuje zemlju na brdu Skopus (pored Starog grada) i počinje sa gradnjom *Hebrejskog univerziteta Jerusalem*.

Zgrada akademije (škole) Bezalel, 1913.g.

Prvo predavanje u njemu održao je 1923. godine tadašnji predsednik Svetske unije jevrejskih studenata (WUJS) - Albert Ajnštajn. 1925. godine Univerzitet svečano počinje sa radom.

1922. godine engleska mandatna uprava (koju je Engleska dobila nad Palestinom od Lige naroda) vrši svoj prvi popis stanovništva u Jerusalemu i ustanovljava da Jevreja ima 33.971, muslimana 13.411 i hrišćana 4.699.

Sinagoge i ješive Jevrejske četvrti

Iako još od 629. godine Jevreji nemaju političku vlast u Jerusalemu, njegov duhovni, nacionalni i verski značaj koji on nosi za njih određuje stalnu okrenutost i upućenost Jevreja ka Jerusalemu. Nepostojanje političkih vođa zamenjuju duhovne vođe – rabini. Prilagođavajući se trenutnim vladaocima i istorijskim uslovima oni su često glavni pokretači duhovnog ali i fizičkog prisustva Jevreja u Jerusalemu i inicijatori njihovog povratka. 1046.g. lider i poglavar Jevreja Jerusalema (pod arapskom vlašću) je rabin Solomon Ben Juda. Za vreme krstaške vlasti, iz Španije u Jerusalem dolaze; 1141.g. rabin Juda Halevi, 1165.g. rabin (filozof, naučnik, lekar) Mozes Maimonides - Rambam i 1173.g. Benjamin od Judeje. Za vreme vlasti Memeluka (iz Egipta) 1267.g. u Jerusalem dolazi rabin Moše Ben Nahman – Nahmanides (Ramban) i podiže sinagogu koja postoji već 733 godine. 1488.g. (pod vlašću Memeluka) iz Italije dolazi rabin Ovadia Bertinoro i naseljava se u Jerusalemu. Njegovo pismo ocu u kojem opisuje i govori o mogućnosti življenja u Erecu i Jerusalemu podstaći će mnoge Jevreje na povratak (*aliju*).

1534. godine, u vreme kada se nisu smele graditi nove sinagoge, u prizemnom delu jedne zgrade u Jevrejskoj četvrti, obavljeno je obrezanje (brit mila) dečaka Isaka Lura. Od tada se ovaj prizemni prostor zgrade uređuje i koristi kao sefardska sinagoga.

Beba koja je tada obrezana, Isak Lur, kasnije postaje cenjeni rabin i po akronimu njegovog imena E(A)lohi (na hebrejskom "božanski") **Rabenu Isak**, sinagoga dobiva ime **Ari** (Lav). 1936. godine, u vreme arapskih nemira i napada na Jevreje, sinagoga je opljačkana i spaljena. Posle 1967. godine je obnovljena i ponovo je u funkciji, a uz nju je uređen i Muzej.

Sinagoga "Ari"

1586. godine otomanske vlasti zabranjuju rad sinagoge Ramban, glavne sefardske sinagoge u Jerusalemu. Jevreji se nastavljaju moliti po kućama, ali stalna potreba za zajedničkim mestom molitve navodi ih da koncem **16. veka** u podzemnom prostoru jedne stambene zgrade organizuju sinagogu. Ona dobiva ime **Elijahu Ha Navi**, po proroku Elijahu. Pretežno je služila za izučavanje Tore. Zato je poznata i po imenu Kahal (Plava) Talmud Tora. Molitve su obavljane samo za praznike.

Sinagoga „Johanen Ben Zakai“

Početkom **17. veka**, odmah uz Elijahu Ha Navi sinagogu, tajno se gradi i druga sinagoga koja je najvećim delom bila ukopana u zemlju, a gornjim delom ugrađena u konstrukciju stambene zgrade. Tako nastaje sinagoga **Johanen Ben Zakai**.

1764. godine uz ove dve postojeće, jevrejski useljenici iz Turske grade i treću sinagogu, delom ukopanu u zemlju a delom u stambenoj zgradi. To je sinagoga **Istambul**.

Njen *Aron ha Kodeš* (ormar za Toru), koji datira iz 17. veka, je donet iz porušene sinagoge u Ankoni, a *bima* iz sinagoge u Pesari (Italija).

Između ove tri, delom ukopane sinagoge, organizovana je i četvrta sinagoga pod imenom **Srednja**, poznata i kao Kahal cion. Deo njenog dvorišta je korišćen za žesku sekciju sinagoge Johanen Ben Zakai. Za vreme praznika Sukot u dvorištu se pravila sojenica (suka).

Kada je 1835. godine guverner Egipta Muhamed Ali Paša, koji u to vreme upravlja Jerusalemom, dozvolio obnovu sinagoga za koje su ranije izdate zabrane, već 1836. godine je renovirana sinagoga Istambul, a nešto kasnije i Srednja sinagoga kojoj je u delu nad dvorištem dograđen krov.

Unutrašnjost sinagoge „Istambul“

Vremenom, zbog prostorne povezanosti ove četiri sinagoge one su počele da se nazivaju jednim imenom **Četiri sefardske sinagoge**, imenom poznatim i danas. 1948. godine su zapaljene i devastirane, da bi potom, za vreme arapske uprave jevrejskom četvrti, bile pretvorene u konjušnice. Posle 1967. godine su renovirane i

danas su u upotrebi i zanimljive za posetioce zbog svoje nesvakidašnje „ukopane“ strukture gradnje.

1737. godine rabin Gedelja Hajon, rodом iz Istambula osniva sinagogu i ješivu za studije Kabale. Sinagoga nosi ime **Beit El** (Božija kuća), poznata i kao Midraš Hasidim (Škola vere) i ješiva Mekubalim (Ješiva kabalista). Bila je, a i danas je, centar kabalističkih studija i jedna od najznačajnijih Ješiva. 1948. godine, opljačkana je i devastirana. 1974. godine obnovljena je ruševna zgrada i u njoj ješiva Bet El, a 1995. godine je kompletirana i obnova sinagoge koja menja ime u ješiva Ha Mekubalim Beit El.

Devastirana sinagoga "Bet El" (slika levo). I današnji izgled ulaznih vrata ješive „Ha Mekubalim“ sa ugraviranim motivima 7 kapija Starog grada Jerusalema (slika desno)

1742. godine osniva se sinagoga **Ohr Ha Haim**. Nju osniva rabin Haim Ibn Atar iz Maroka, po kome i dobiva ime. Ona je smeštena na drugom spratu zgrade gde se još od 1534. godine nalazi sinagoga Ari. Organizovana je kao učionica i ima uređen prostor i za žene. Imala je i mikvu. Korišćena je kao sefardska sinagoga, ali posle i kao aškenaska. 1948. godine kada je Jevrejski kvart osvojen od jordanske Arapske legije, sinagoga je bila zatvorena. Posle 1967. godine je obnovljena i ponovo radi.

Sinagoga "Ohr Ha Haim"

1837. godine je izgrađena sinagoga **Menahem Cion**. Osnovali su je aškenaski Jevreji iz Litvanije, sledbenici pokreta *Perušim*, i ona dobiva ime po njihovom lideru rabinu Menahemu Mendelu.

1853. godine jevrejski useljenici iz Iraka grade sinagogu **Hesed El**, koja postaje centrom njihovog okupljanja. Ona je takođe služila i kao ješiva za kabaliste i posedovala je čuvenu biblioteku koja je sadržavala brojne kabalističke radove. 1948. godine, po osvajanju Jevrejske četvrti od strane jordanske vojske, u sinagogu se useljava arapska porodica. Posle 1967. godine zgrada sinagoge je uređena kao Centar jevrejskog omladinskog pokreta *Bne Akiva* i nije više u funkciji sinagoge.

1860. godine podignuta je sefardska sinagoga **Sukat David – Dvaš**. Nosi ime po rabinu Davidu Ben Šimonu koji u Erec dolazi 1854. godine iz Maroka (drugo ime je od akronima njegovog imena (D-b(v)-Š). Prvom polovinom 19. veka iz zemalja Magreba (Maroko, Alžir, Tunis) veliki broj Jevreja čini *aliju* (povratak) u Erec i pod uticajem rabina Davida Ben Šimona želi da imaju svoju sefardsku, ali „zapadnu sinagogu“, kao opozit *Mizrahi* Jevrejima, sefardima sa istoka (iz Jemena, Iraka, Sirije). U zgradi u kojoj je 1860. godine podignuta sinagoga se nalazi i škola Talmud Tora i Dom za stare. U ratu 1948. godine sinagoga je opljačkana, ali pošto se nalazila na „ničijoj zemlji“ nije srušena. 1980. godine je obnovljena i danas služi i kao sinagoga za molitvu i kao ješiva.

Od kada je 1720. godine spaljena sinagoga koju su gradili sledbenici aškenaskog rabina Jude Hasida, narednih 89 godina Jevreji su mesto tog zgarišta nazivali „*Ruševina rabina Jude Pobožnog*“ ili na hebrejskom jeziku kratko, **Hurva** – ruševina.

1815.g., u Jerusalem dolazi rabin Menahem Mendel sa svojim sledbenicima iz pokreta *Perušim* (koji useljavaju u Cfat iz Litvanije, između 1808.g. i 1812.g.) sa ciljem obnove ove sinagoge. Oni pišu pismo molbe za obnovu sinagoge, turskom sultanu u Carigrad (upravitelju Palestine), a 1817.g. mu šalju i delegaciju sa istim ciljem. 1819.g. dobivaju njegov *ferman* (ukaz), ali još uvek ostaju nerešena pitanja dugovanja prema ranijim zajmodavcima.

1831.g. Jerusalem aneksira Muhamed Ali od Egipta (njegova vlast traje od 1831.g. do 1840.g.), te se i od njega traži novi ferman. U te pregovore se uključuje i jevrejski mecena i dobrotvor baron Salomon Majer Rotšild iz Beča.

1837.g. obnovljena je skromna sinagoga koja je nazvana *Menahem Cion*, a 1854.g. je uređena i druga manja sinagoga uz nju.

Međutim, sledbenici *Perušim* žele podići na tom mestu veću sinagogu. Novo odobrenje se ponovo traži od turskog sultana (koji od 1840.g. ponovo upravlja Jerusalemom). U pregovore i molbu se uključuje i britanski konzul u Jerusalemu Džejms Fin. Jevrejski mecena Sir Mozes Montefiori osniva novčani fond za gradnju i vrši presudan uticaj na turskog sultana koji daje konačni carski ferman za početak gradnje.

1856.g. jevrejska zajednica određuje Jakoba Šapira kao emisara po dijaspori za prikupljanje novca za gradnju. Najveći pojedinačni novčani prilog daje bogati sefardski Jevrej iz Bagdada (Irak) Jezekie Reuben, 100.000 od milion potrebnih *pijastera*. Njegov sin Menaše i kćerka Leidi Sason nastavljaju sa donacijama. Jedan od donatora je i pruski kralj Frederik Vilijem IV, pa će i njegovo ime kao ktitora biti upisano iznad glavnih ulaznih vrata.

1857.g. Vrhovni rabin Jerusalema Šmuel Salant polaže kamen temeljac. Za graditelja nove sinagoge je izabran zvanični sultanov arhitekta Asad Efendi. On se odlučuje za neovizantijski stil gradnje. Zgrada je građena sa četiri masivna i visoka luka (sa svake strane po jedan), na koje je postavljena velika centralna kupola oivičena kružnom terasom-balkonom sa 12 prozora.

U hol sinagoge se ulazilo kroz troje željeznih vrata. Prostor za žene je bio na galeriji. *Aron ha Kodeš* (ormar za Toru) sa dekorativnim vratima, je donet iz Nikolajevske sinagoge iz Keršona (Rusija). Unutrašnji zidovi sinagoge su bili oslikani religioznim motivima kao što su; Davidove zvezde, menora, motiv Brda Sinaj gde Mojsije prima Božije zapovedi i samih Deset zapovedi.

Sinagoga je posvećena Džejms Jakov Rotšildu, čiji su sinovi baron Alfonso i Edmond Rotšild posvetili veliki deo svog života pomaganju Jevreja u Erecu (Palestini), te po njemu i dobiva ime *Beit Jakov* (kuća Jakovljeva).

1864. godine je i zvanično obavljena ceremonija osvećenja sinagoge. Njoj je prisustvovao i (ranije pomenuti) britanski konzul u Jerusalemu, Džejms Fin. Tako je osvećena jedna od najvažnijih sinagoga u celoj Svetoj zemlji i Jerusalemu, sinagoga ***Beit Jakov***, u narodu poznata i zvana ***Hurva***, koja će narednih 84 godine svojom veličinom i lepotom dominirati panoramom Starog Grada i celog Jerusalema.

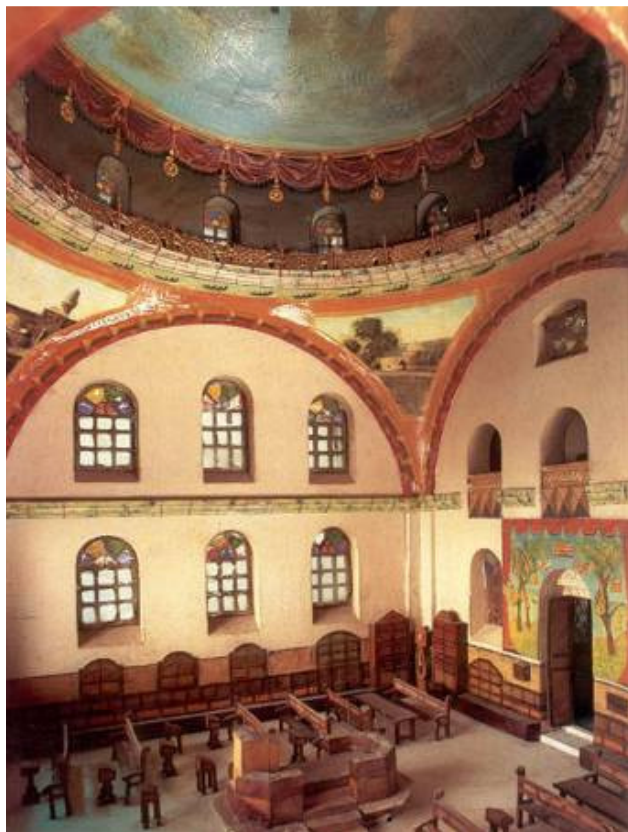

Sinagoga „Hurva“ (desno) u panorami Jevrejske četvrti i zgrada ješive „Ets Haim“ (levo), 1899. godina

Vremenom u delu sinagoge će biti smešteno i odeljenje ješive Ets Haim, najveće ješive u Jerusalemu, kao i sedište i mesto inauguracije vrhovnih aškenaskih rabina Jerusalema i cele Palestine.

1901. godine u sinagogi je održana memorijalna služba za englesku kraljicu Viktoriju. Molitvu je vodio aškenaski Vrhovni rabin Šmuel Salant.

27. maja 1948. godine jordanska Arapska legija pod komandom majora Abdulah el Tela i Favzi el Kutubu, sa 200 kilograma eksploziva diže sinagogu u zrak, čime se okončava i jevrejska odbrana Jevrejske četvrti.

Unutrašnjost i *bima* „Hurve“, koncem 19. veka

... I oko 1940. godine

Posle 1967.g. u uspomenu na srušenu sinagogu, na njenom mestu je podignut kameni luk koji je simbolično predstavljao sinagogu kroz jedan od lučnih nosača njene velike krovne kupole. I kao takav je bio mesto okupljanja i vernika ali i običnih turista.

Danas, uz finansijsku pomoć brojnih donatora i gradskih vlasti, sinagoga Hurva je ponovo izgrađena ali manjih dimenzija i ambicija od ranije sinagoge.

1870. godine, u delu koji danas pripada muslimanskom kvartu Starog grada, podignuta je sinagoga **Šomre Ha Homos**, poznata i kao *Ohel Isak* i *Mađarska sinagoga*. Nju osniva organizacija mađarskih Jevreja Kolel Šomre Ha Homos, što na hebrejskom znači „Čuvari Zidova“. Nalazila se na oko 100 metara od Brda Hrama i podignuta je na zemljištu koje je kupljeno od arapske porodice Haladi. Gradnju zgrade je finansirao hasidski rabin Isak Ratsdorfer koji je bio i trgovac dijamantima. 1904. godine nadograđen je još jedan sprat zgrade. U zgradi sinagoga se nalazila i ješiva *Ohr Meir*, a na gornjem spratu dve prostorije za molitvu. Zgrada je imala i *mikvu* (obredno kupatilo). Pod pritiskom arapskih nemira 1920.g., 1929.g i konačno 1938. godine, sinagoga je napuštena, a zgrada izdata pod rentu Arapima, da bi od 1948. godine i arapske uprave Jevrejskom četvrti, bila skoro porušena. 1968. godine zgradu sinagoge otkupljuje religiozna cionistička organizacija *Ateret Kohanim*, čiji je finasijer američki Jevrej i biznismen Irving Moskovič. Sinagoga je ponovo otvorena 2008. godine, a u planu je i njena dogradnja.

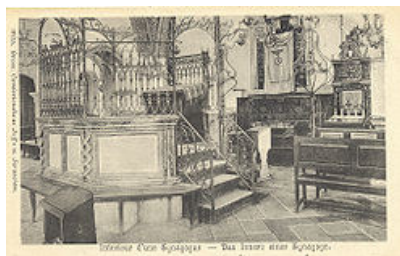
Ruševine sinagoge „Šomre Ha Homos“, 1967.g.

Pečat sinagoge „Tiferet Izrael“ iz 1872.g.

1872. godine, dvadeset i devet godina od kupnje zemljišta za njenu gradnju 1843. godine, podignuta je jedna od najistaknutijih sinagoga Starog grada - **Tiferet Izrael**. Inicijativu za njenu gradnju, kao prve hasidske sinagoge u Jerusalemu, dao je rabin Nisan Bek (vlasnik prvog štampanog časopisa na hebrejskom jeziku koji je izlazio u Jerusalemu), pa se ona često po njemu naziva i sinagoga Nisan Bek Šul. Novac za kupnju placa (1843.g.) dao je bogati rabin Izrael Fridman iz Ričina (Ukrajina), pa je po njemu i dobila ime. On, a kasnije i njegov sin rabin Abraham Jakob Fridman, su bili i najveći finasijeri njene gradnje.

Gradnja je počela 1857. godine, ali su je turske okupacione vlasti često zaustavljale. Zahvaljujući intervenciji austrijskog cara Franca Jozefa I gradnja je nastavljena, a prilikom njegove posete Svetoj zemlji 1869. godine dao je i donaciju za njenu gradnju u iznosu od 1.000 franaka. Trospratna sinagoga je svečano otvorena 19. avgusta 1872.g.

Svojom veličinom i ljepotom (uz sinagogu Hurvu) dominirala je Jevrejskom četvrti i celim Starim gradom. 76 godina je bila centar Hasidske zajednice Jerusalema. U noći 20/21. maj 1948. godine Arapska legija jordanske vojske minirala ju je i srušila.

Arapski legionari pred ruševinama sinagoge „Tiferet Izrael“ („Nisan Bek“), 1948.g.

Danas, samo deo uređene ruševine ove nekad velepne sinagoge simbolizuje i čuva uspomenu na nju (slike desno).

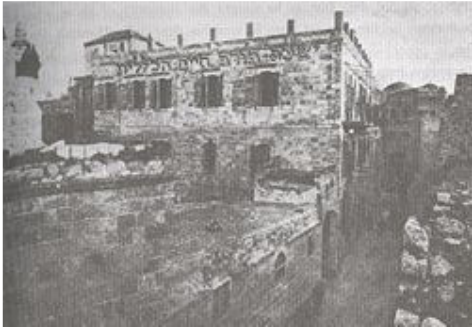
Fotografija sinagoge „Beit Aron“ iz 1930. godine

1874. godine Jevreji iz Karlin-Stolina (Belorusija) osnivaju svoju sinagogu kojoj daju ime **Beit Aron** (Aronova kuća), po uvaženom rabinu Aronu II Perlovu iz Karlina.

1948. godine sinagoga je potpuno srušena od strane Arapa i novi centar i sinagoga karlinskih Jevreja su podignuti van Jevrejske četvrti u novom naselju van zidina Starog grada, a stara zgrada nije više obnovljena.

Još jedna sinagoga nije doživela obnovu posle njenog rušenja 1948. godine. Reč je o sinagogi **Janjina**, podignutoj u hrišćanskoj četvrti Starog grada. Nju su podigli Jevreji poreklom iz grčkog grada Janjina. Molitve u njoj vođene su po ritualu *Romaniotskih* Jevreja. Zajednica je pored ove imala i sinagogu u naselju van zidina Starog grada.

Ješiva **Torat Haim** osnovana je **1886. godine** od strane rabina Jicaka Vinongrada iz Poljske. Ona se nalazila u arapskoj četvrti u delu gde je direktno bila okrenuta ka Brdu Hrama. Rabin je okupio 300 učenika iz celog sveta pripremajući ih i učeći za versku službu. Prizemlje zgrade je bilo uređeno kao prodavnica povrća i to je bio jedan od izvora njenog finansiranja. U arapskim nemirima protiv Jevreja koji su izbili 1936.g. ješiva je napuštena i njen rad je prebačen u novi deo grada, a zgrada i imovina ješive je predata na čuvanje jednom arapskom upravitelju.

Fotografija „Torat Haim“ ješive sa početka 20. veka

Tako se i desilo, da prilikom arapskog (jordanskog) vojnog zauzimanja Jevrejske četvrti i Starog grada 1948.g., ova zgrada bude jedna od retkih koja nije srušena ni spaljena (a verovatno i zbog činjenice da se nalazila u arapskoj četvrti). 1967.g. ponovo je predata njenim vlasnicima. Zgrada je obnovljena, a od 1978.g. u njoj se nalazi nova ješiva pod imenom Ateret Kohanim (Ateret Jerušalajim) koja danas ima 150 studenata.

1923. godine rabin Jozef Abraham Šalom, iz Kalkute (Indija) kupuje zgradu u Jevrejskoj četvrti u kojoj planira otvoriti bolnicu. Ipak, želja da duhovno obogati i pomogne sefardsku zajednicu Jerusalema, navodi ga da osnuje ješivu koja dobiva ime **Porat Jozef**.

Fotografija ješive „Porat Jozef“

Okrenuta ka Zapadnom zidu (Zidu plača) ona je imala veliku *Bet midraš* učionicu, dve manje učionice i 50 drugih prostorija (spavaonica, kancelarija i biblioteku). Ješiva je srušena 1948.g. po osvajanju jevrejske četvrti od strane jordanske vojske. Obnovljena je posle 1967.g.

1924. godine osnovana je ješiva **Merkaz HaRav Kuk**. Ona je danas jedna od najvećih u Izraelu i ima oko 500 polaznika i 200 postdiplomaca.

Ješiva „Merkaz HaRav Kuk“ – danas, i njen osnivač Rabi Abraham Isak (slike desno)

Rezime

1948. godine Jevrejska četvrt je brojala oko 20.000 stanovnika, od ukupno 37.000 stanovnika Starog grada. U njoj je bilo 58 sinagoga i više ješiva (u prilogu je lista imena svih 58 sinagoga). Tokom 19 godina jordanske (arapske) uprave Jevrejskom četvrti, protjerani su svi njeni stanovnici Jevreji, a četvrt je skoro potpuno srušena, kao i svih 58 sinagoga u njoj. U svojoj knjizi „Memoari“, objavljenoj u Kairu 1959. godine, tada već pukovnik Abdulah el Tel, komadant Arapske legije jordanske vojske koja je zauzela Jevrejsku četvrt 1948. godine, je između ostalog napisao „...Po prvi put u 1.000 godina nije bilo ni jednog Jevreja u Jevrejskoj četvrti. Nije bilo ni jedne zgrade koja je ostala netaknuta. Ovo čini da je povratak Jevreja ovde nemoguć...“.

Ipak, posle 1967. godine i povratka Jevreja u Jevrejsku četvrt, kvart je obnovljen i uređen i danas u njemu živi oko 600 jevrejskih porodica sa oko 2.500 članova (od ukupnog broja od oko 34.700 stanovnika Starog grada) i par hiljada studenata u ješivama (podatak iz 2004.g.). Veći broj starih sinagoga je obnovljen ili ponovo podignut. Pored nekoliko obnovljenih starih ješiva, izgrađena je i jedna nova, ortodoksna, po imenu **Ha Kotel** (Zid).

Jevrejska četvrt oko 1900. godine sa sinagogom „Tiferet Izrael“ u pozadini (gore levo)

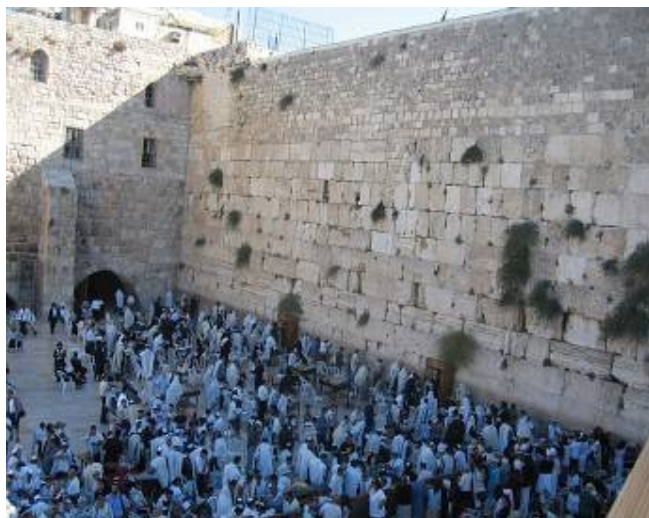

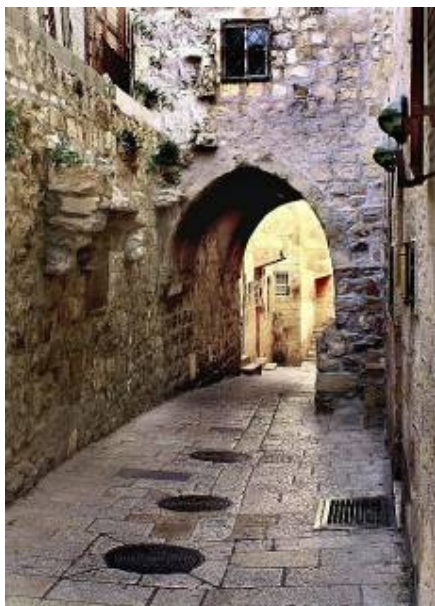
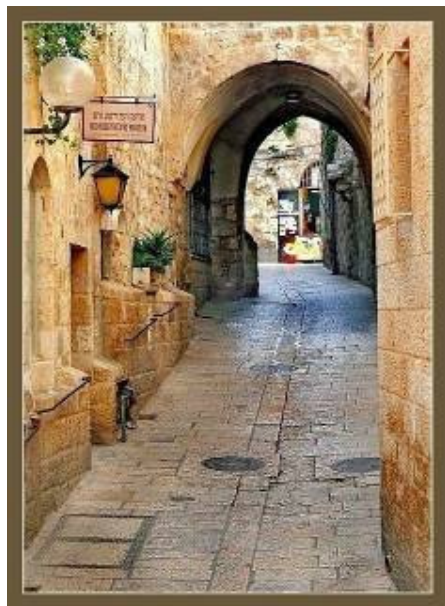
Sinagoga „Tiferet Izrael“ u panorami Jevrejskog kvarta (levo) i „Omarova džamija“ u pozadini (desno)

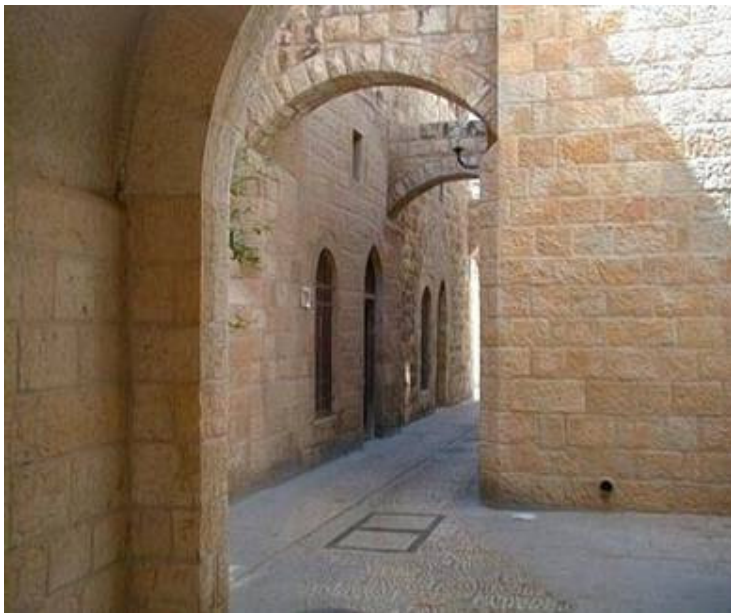

Avi snimak panorame Jevrejske četvrti na kojoj dominiraju sinagoge "Hurva" (dole levo) i „Tiferet Izrael" (desno od nje), a u pozadini (gore desno) se vidi Zapadni zid (Zid plača) i plato jevrejskog Brda Hrama, sa "Omarovom džamijom" (tzv. "Kupola nad stenom")

Jevrejska četvrt je danas ponovo mesto svakodnevnog dinamičnog života, brojnih sinagoga, umetničkih galerija, malih ali i prostranih trgova, uskih ulica, arheoloških lokaliteta, mladih ljudi - studenata ješiva i konačno stalnog osećaja prisutne duhovnosti, mira i svetosti koju zrači, nosi i daje njegovo najveće svetište – Ha Kotel Ha Ma'aravi – Zapadni zid – Zid plača.

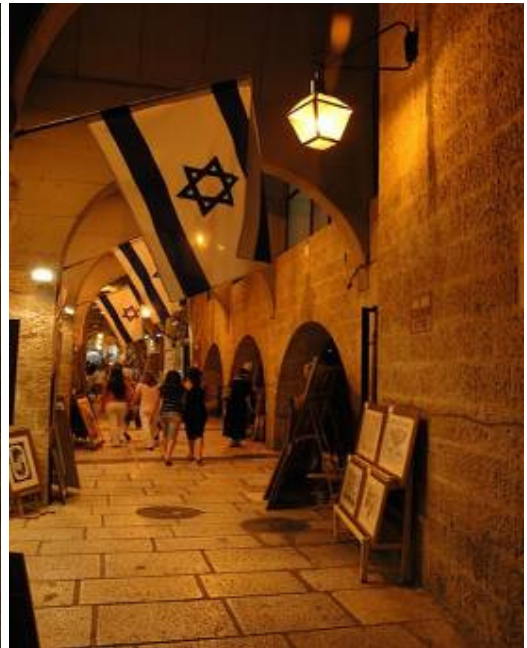

Spisak 58 porušenih sinagoga Jevrejske četvrti

1. Bikur Holim	12. Ramban	23. Beit Aharon
2. Or Ha'im	13. Rabi Baruh	24. Šar Hamajim
3. Ari Kadoš	14. Hurva	25. Jehudei Sefarad
4. Sukat Šalom	15. Varšavska	26. Jemenitska
5. Hesed El	16/17. Eidot Ha'arav
sinagoge	27. Ohel Abraham
6/7. Habad sinagoge	18. Beit El	28. Beit Meir
8. Šonen Halhot	19. Rabi Johanan Ben
Zakai	29. Or Olam
9. Beit Hilel	20. Ha Emcai	30. Karaitska
10. Menahem Cion	21. Istambul	31. Tiferet Izrael
11. Ahavat Torah voha
Šalom	22. Eliahu Hanavi	32. Oleh Moše
		33. Kurdska

34. Porat Jozef

35. Hajei Olam

36. Kotel Ha Ma'aravi

37. Sukat David

38. Rabi Meir Bal Ha
Nes

39.. Gruzijška

40. Ohel Jakov

41. Cion

42. Dubno

43. Zde Hemed

44. Ahavat Cion

45. Biderman

46. Gmilut Hasadim

47. Mošav Ckainim
Jašan

48. Mišel Rutman

49. Torat Kohanim

50. Alepo

51. Ktav Torah

52. Or Zoraiah

53. Pezijska

54. Hasid Višnjic

55. Hasid Bratislav

56. Hasid Čortkov

57. Kolel Gorodno

58. Rabi Pinhasel

SADRŽAJ:

Jerusalem – Istorija i tragovi

Jerusalem – Jevrejska hronika nove ere

Jevrejska četvrt i njeno susedstvo

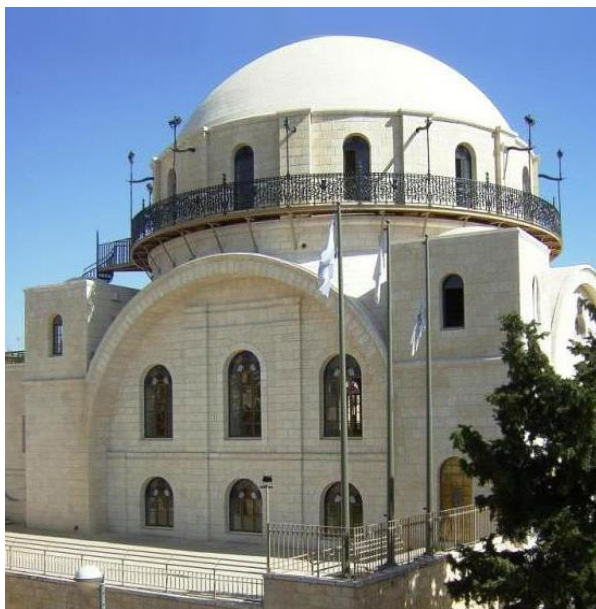
Sinagoge i ješive Jevrejske četvrti

Rezime

Spisak 58 porušenih sinagoga Jevrejske četvrti

Grb grada Jerusalema

Sinagoge "Hurva" danas

Autor teksta i izbor slika: Aron Albahari